

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ, ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Αλέξης Κόκκος

Οι τρεις διαστάσεις της μάθησης

Ο Knud Illeris, ο σημαντικότερος ίσως θεωρητικός της μάθησης σήμερα, στο κείμενό του «Μια περιεκτική θεωρία για την κατανόηση της ανθρώπινης μάθησης» (Illeris, 2009), τεκμηριώνει ότι κάθε διεργασία μάθησης περιλαμβάνει τρεις διαστάσεις:

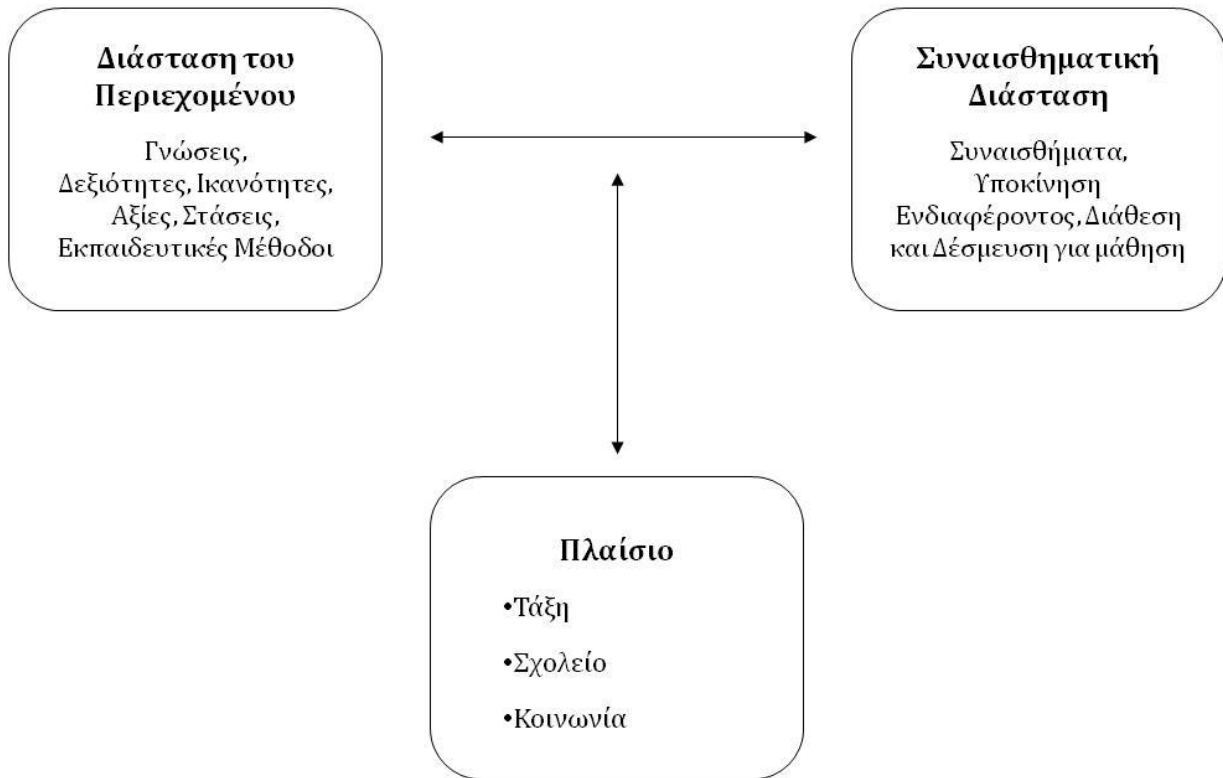
Το Περιεχόμενο: Αφορά στο αντικείμενο της μάθησης. Το περιεχόμενο περιλαμβάνει τις γνώσεις, τις δεξιότητες και ικανότητες, καθώς και τις στάσεις και αξίες που αποκτώνται μέσω της μαθησιακής διεργασίας. Περιλαμβάνει επίσης τις εκπαιδευτικές μεθόδους και πρακτικές.

Η Συναισθηματική Διάσταση: Αφορά στη συναισθηματική εμπλοκή των εκπαιδευομένων στη διάρκεια της μαθησιακής διεργασίας, και ιδιαίτερα στα στοιχεία της υποκίνησής τους, του ενδιαφέροντος, της διάθεσης και της δέσμευσής τους για μάθηση.

Το Πλαίσιο: Το πλαίσιο μέσα στο οποίο συντελείται η μάθηση είναι η τάξη, ευρύτερα το σχολείο και ακόμα ευρύτερα η κοινωνία.

Οι τρεις διαστάσεις της μάθησης αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, όπως φαίνεται στο παρακάτω Σχήμα.

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ (Μοντέλο Knud Illeris)

Ολοκληρωμένη μάθηση συντελείται εάν καθεμία διάσταση λειτουργεί άρτια αλλά και αλληλεπιδρά θετικά με τις άλλες διαστάσεις.

Για παράδειγμα, ας δούμε πρώτα τη σημασία που έχει η άρτια λειτουργία του περιεχομένου, αλλά και η αλληλεπίδρασή του με τη συναισθηματική διάσταση. Σε ό,τι αφορά καθεαυτή τη λειτουργία του περιεχομένου, χρειάζεται η διδακτέα ύλη κάθε μαθήματος να είναι κατάλληλη, ενώ ταυτόχρονα οι γνώσεις, δεξιότητες, ικανότητες και στάσεις χρειάζεται να αναπτύσσονται μέσω σύγχρονων, αποτελεσματικών, κατά το δυνατόν βιωματικών-συνεργατικών εκπαιδευτικών μεθόδων. Ωστόσο όλα τα παραπάνω, που αφορούν στο περιεχόμενο, δεν είναι δυνατόν να έχουν σημαντικό μαθησιακό αποτέλεσμα εάν δεν επιδιώκεται ταυτόχρονα η συναισθηματική εμπλοκή των μαθητών στην εκπαιδευτική διεργασία, η υποκίνηση του ενδιαφέροντός τους και η θετική διάθεσή τους απέναντι στη μάθηση. Από την άλλη, αμφίδρομα, στο μέτρο που, στο πεδίο της συναισθηματικής διάστασης, διαμορφώνεται ένα δημιουργικό μαθησιακό κλίμα και υποκινείται ο συναισθηματικός κόσμος των μαθητών αναμένεται ότι αυτά τα στοιχεία με τη σειρά τους θα συμβάλουν στον εμπλουτισμό του περιεχομένου και στην εμβάθυνση της κατανόησής του.

Ας εξετάσουμε τώρα τη σημασία της αλληλεπίδρασης του *πλαισίου* με τις δύο άλλες διαστάσεις. Όσο και αν υπάρχει μέλημα για την αρτιότητα του περιεχομένου της μάθησης και για τη διαμόρφωση κατάλληλου

συναισθηματικού κλίματος, η φροντίδα αυτών των δύο διαστάσεων δεν επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα στο μέτρο που οι μαθητές διαμορφώνουν αρνητική εντύπωση για την όλη λειτουργία του σχολικού περιβάλλοντος. Αυτό μπορεί να συμβαίνει, λ.χ., εάν οι σχολικοί χώροι είναι ακατάλληλοι ή εάν ο τρόπος με τον οποίο διοικείται το σχολείο εμφανίζει προβλήματα ή εάν οι σχέσεις μεταξύ των εκπαιδευτικών δεν είναι δημιουργικές και συνεργατικές. Σε ό,τι αφορά δε στις αρνητικές επιρροές από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον (λ.χ. από το μοντέλο υπερκατανάλωσης, τη διάχυση της βίας, τη νοοτροπία της ήσυχης προσπάθειας, τη διαφθορά, την αδιαφορία για τις κοινωνικές ανισότητες) ασφαλώς με τη σειρά τους παρεμποδίζουν τη λειτουργία τόσο της διάστασης του περιεχομένου όσο και της διάστασης του συναισθηματικού κλίματος. Για παράδειγμα, τα κεφάλαια της ύλης που αναφέρονται στα δικαιώματα και στις υποχρεώσεις του ενεργού πολίτη κινδυνεύουν να χάσουν το νόημά τους όταν, συχνά, οι εμπειρίες του άκρατου ατομικισμού και ανταγωνισμού που βιώνουν τα παιδιά μέσα στον κοινωνικό περίγυρο εκπέμπουν αντίθετα μηνύματα. Επιπλέον, τα κοινωνικά βιώματα αυτού του είδους δυσχεραίνουν την ανάπτυξη της διάθεσης των μαθητών για συμμετοχή σε ομαδικές συνεργατικές δραστηριότητες, ενώ ταυτόχρονα παρεμποδίζουν την ανάπτυξη του συναισθηματικού κόσμου τους και, σε τελική ανάλυση, μειώνουν τη διάθεση για μάθηση.

Ωστόσο, ας εξετάσουμε και την αντίστροφη εκδοχή, δηλαδή την πιθανότητα της θετικής επίδρασης του κοινωνικού πλαισίου στις άλλες διαστάσεις της μάθησης: Οι ενδεχόμενες καλές σχέσεις του σχολείου με τους γονείς και την ευρύτερη κοινωνία, οι εύστοχες εκπαιδευτικές επισκέψεις σε φορείς του πολιτισμού, της κοινωνικής προσφοράς και της παραγωγής, η συνεργασία με άλλα σχολεία, η συμμετοχή του σχολείου σε κοινωνικές δραστηριότητες για την προστασία του περιβάλλοντος, την κοινωνική αλληλεγγύη ή την πολιτιστική ανάπτυξη, αλλά και η ενσωμάτωση στη διδακτέα ύλη θετικών παραδειγμάτων και αναφορών που αντλούνται από την κοινωνική πραγματικότητα, αποτελούν, ενδεικτικά, ενέργειες που ασφαλώς έχουν θετικές επιπτώσεις τόσο στην ανάπτυξη του συναισθηματικού κλίματος όσο και στη δημιουργική αφομοίωση της διδακτέας ύλης. Το τελευταίο συμβαίνει γιατί το περιεχόμενο της διδακτέας ύλης αποκτά σάρκα και οστά όταν συσχετίζεται με θετικές παραστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας, πράγμα που οδηγεί στη βαθύτερη κατανόηση της ύλης και ταυτόχρονα στην ανάπτυξη της κριτικής και δημιουργικής σκέψης.

Η συμβολή της κριτικής σκέψης, της δημιουργικότητας και συνεργατικότητας στην ανάπτυξη των διαστάσεων της μάθησης

Οριζόντιες ικανότητες είναι εκείνες οι οποίες κρίνονται αναγκαίες για την επιτυχή άσκηση όλων ανεξαιρέτως των δραστηριοτήτων της εκπαιδευτικής, κοινωνικής και επαγγελματικής ζωής. Στη διεθνή βιβλιογραφία (βλ., λ.χ., Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 2006· Goleman, 1999· Πανεπιστήμιο

Leeds, 2014· ΟΟΣΑ, 2005) ως οριζόντιες ικανότητες θεωρούνται η συνεργατικότητα, η επικοινωνία, η προσαρμοστικότητα, η επίλυση προβλημάτων, η καινοτομία, η δημιουργικότητα, η κριτική σκέψη, η πρωτοβουλία. Ίσως, στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος ανάμεσα στις πιο σημαντικές οριζόντιες ικανότητες είναι η κριτική σκέψη, η δημιουργικότητα και η συνεργατικότητα.

Όπως φαίνεται στο προαναφερθέν Σχήμα, αυτές οι ικανότητες εντάσσονται και καλλιεργούνται μέσα στο πλαίσιο της διάστασης του περιεχομένου της μάθησης. Είναι δε προφανές ότι, στο μέτρο που αναπτύσσονται οι τρεις ικανότητες μπορούν, μέσα σε αυτό το πλαίσιο, να ενισχύουν καταλυτικά τη διεργασία μάθησης οποιουδήποτε μαθησιακού αντικειμένου. Ας φανταστούμε, για παράδειγμα, το βάθος που θα προσλάμβανε η ανάλυση ενός κειμένου ή μίας ιστορικής περιόδου ή ενός πειράματος φυσικής ή χημείας, κ.λπ., εάν η κριτική και δημιουργική σκέψη των μαθητών ήταν αναπτυγμένη σε ικανό βαθμό. Ας φανταστούμε ακόμα πόση αποτελεσματικότητα θα είχε η μέθοδος της ομαδο-συνεργατικής μάθησης, εάν ήταν αναπτυγμένη η ικανότητα των μαθητών να λειτουργούν αλληλοσυμπληρωματικά και αλληλοϋποστηρικτικά.

Από την άλλη, οι τρεις ικανότητες που μας ενδιαφέρουν είναι δυνατόν να συμβάλουν σημαντικά στη λειτουργία και των δύο άλλων διαστάσεων της μάθησης. Στο μέτρο που ο κριτικός, δημιουργικός και συνεργατικός τρόπος σκέψης εμποτίζει το περιεχόμενο της μαθησιακής διεργασίας, είναι δυνατόν να αυξάνεται το ενδιαφέρον και η συναισθηματική εμπλοκή των μαθητών αναφορικά με κάθε μαθησιακό αντικείμενο. Ταυτόχρονα, αποκτούν τα αναγκαία εφόδια για να μπορούν να συμμετέχουν δημιουργικά στο πλαίσιο, δηλαδή τόσο στη σχολική ζωή όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι σχεδόν όλες οι Ευρωπαϊκές χώρες έχουν θέσει ως κεντρικό στόχο του εκπαιδευτικού συστήματός τους την ανάπτυξη των οριζοντίων ικανοτήτων. Καιρός είναι να κατευθυνθούμε και στη χώρα μας προς αυτό το στόχο.

Τρόποι ανάπτυξης των τριών ικανοτήτων

Υπάρχει πλήθος τρόπων με τους οποίους είναι δυνατόν να αναπτύσσονται η κριτική και δημιουργική σκέψη, καθώς και η συνεργατικότητα μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Ενδεικτικά, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τα εξής:

- Εμπλουτισμός της διδακτέας ύλης (με πρωτοβουλία των ίδιων των εκπαιδευτικών) με ιδέες, ασκήσεις, δραστηριότητες, κριτικές ερωτήσεις, διαθεματικές προσεγγίσεις, έτσι ώστε να ευνοείται η ανάπτυξη των τριών ικανοτήτων.
- Η συχνή χρήση βιωματικών και συμμετοχικών εκπαιδευτικών μεθόδων, όπως είναι η ομαδική εργασία, το project, η μελέτη περίπτωσης, το

παιχνίδι ρόλων, ο καταγισμός ιδεών, η προσομοίωση κατάστασης, η εκπαιδευτική επίσκεψη, οι ασκήσεις εφαρμογής κ.ά., μπορεί να συμβάλει σημαντικά.

- Η συζήτηση γύρω από έργα τέχνης- πολλά υπάρχουν μέσα στα σχολικά βιβλία- και η διασύνδεση αυτής της συζήτησης με το περιεχόμενο διδακτικών ενοτήτων το οποίο είναι συναφές προς το περιεχόμενο των έργων τέχνης, μπορεί να συμβάλει τα μέγιστα στην ανάπτυξη της δημιουργικής και κριτικής σκέψης.
- Το ίδιο μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη και των τριών ικανοτήτων η διαμόρφωση μαθησιακού κλίματος το οποίο διέπεται από δημιουργικές σχέσεις διδασκόντων- διδασκόμενων, ανοικτή επικοινωνία και διάλογο, προκλήσεις για μάθηση που συνοδεύονται από αντίστοιχη υποστήριξη, αξιοποίηση της διαφορετικότητας των μαθητών, καθώς και το να μπορούν οι εκπαιδευτικοί να κατανοούν το γνωστικό, αξιακό και γλωσσικό σύμπαν των μαθητών και έτσι να συσχετίζουν με αυτό, όπου και όταν είναι δυνατόν, το περιεχόμενο της διδακτέας ύλης.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2006). *Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τις Βασικές Ικανότητες*. Λουξεμβούργο, L/394.

Goleman, D. (1999). *Η Συναισθηματική Νοημοσύνη στο Χώρο της Εργασίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Illeris, K. (2009). Μία περιεκτική θεωρία για την κατανόηση της ανθρώπινης μάθησης. Στο K. Illeris (Επιμ.), *Σύγχρονες Θεωρίες Μάθησης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

ΟΟΣΑ (2009). *Jobs for Youth*. Paris.

Πανεπιστήμιο Leeds (2014). <http://careerweb.leeds.ac.uk>